www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئابدۇللا مەتقۇربان

«ئوربىتا» ھەققىدە

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1994-يىللىق 4-سانىغا يازغۇچى خالىدە ئىسرائىلنىڭ «ئوربىتا» ناملىق پوۋېستى بېسىلدى. مەن خالىدە ئىسرائىلنىڭ ئەسەرلىرىنى خېلىدىن بۇيان ياخشى كۆرەتتىم. خۇددى مەمتىمىن ھوشۇر ئەسەرلىرىگە ئوخشاش خالىدە ئىسرائىلنىڭ ئەسەرلىرىمۇ مېنى شېئىرىي پۇرقىنىڭ كۈچلۈكلىكى، تراگېدىيىلىك تۇسىنىڭ رۇشەنلىكى، كەيپىياتىنىڭ تاغ سۈيىدەك راۋانلىقى، چوپان ناخشىسىدەك يېنىكلىكى بىلەن ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. ئەختەم ئۆمەرنىڭ ئەسەرلىرىمۇ مەمتىمىن ھوشۇر ۋە خالىدە ئىسرائىل ئەسەرلىرىدىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ، ئەمما ئەختەم ئۆمەر ئەسەرلىرىدىكى تراگېدىيىلىك كەيپىيات خالىدە ئىسرائىل ئەسەرلىرىدىكىدىن خېلىلا ئېغىر. مېنىڭچە، بۇ دەل ئەختەم ئۆمەر ئىجادىيىتىدىكى بىر خاسلىقتىن ئىبارەت. بەزىدە بۇ ئۇچ يازغۇچىنىڭ مىجەز، ئادىتى ھەققىدە ئۆزۈمچە خىيال قىلىپ كېتىمەن: مەمتىمىن ھوشۇر نەزەرىمىدە بىز ئۇيغۇرلارنىڭ، جۈملىدىن ئىللىقلارنىڭ بارلىق خۇش چاقچاقلىق تەبىئىتىنى ۋۇجۇدىغا تولۇق مۇجەسسەم قىلغان كىشى سۈپىتىدە، ئەختەم ئۆمەر بولسا يېشىنىڭ كىچىكلىكىگە قارىماي، مىللىتىمىزنىڭ ھازىرقى قايغۇ-ھەسرەتلىرىنى قەلبىگە سىغدۇرغان بىر دەردمەن سۈپىتىدە، خالىدە ئىسرائىل بېشىدىن نى-نى ئىسسىق-سوغۇقلارنى ئۆتكۈزگەن، بىر نەرسىگە نەزەرىنى سالسا، نەزەرىنى ئاسان يۆتكىمەيدىغان، چىرايىدا تۇلاراق خاپىلىق ئەكس ئېتىدىغان، ئەمما بۇ خاپىلىقنى يوشۇرۇشقا ئاجايىپ ماھىر، بەكمۇ مېھرىبان بىر ئايال سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ. «ئوربىتا» مېنىڭ خالىدە ئىسرائىل ھەققىدىكى بۇ خىيالىي چۈشەنچەمنى يەنە بىرقېتىم ئىسپاتلىدى. خالىدە ئىسرائىل بۇ پوۋېستىدا تراگېدىيىلىك خاراكتېرى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان ئاسىيە ئوبرازى ئارقىلىق ئاياللارنىڭ ھازىرقى ۋاقتتا جەمئىيەتتە، جۈملىدىن ئائىلىدە تۇتقان ئورنى ھەققىدە، نىكاھ، مۇھەببەت، مەسئۇلىيەت ۋە پەرزەنتلەرنىڭ كېلىچىكى ھەققىدە ئۆزىنىڭ مول ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىدۇ.

ئاسىيە پۈتكۈل جەمئىيەت ئومۇمىيۈزلۈك يۈكىنى ئىستېمالغا قاراپ يۈزلەنگەن ھازىرقى ۋاقتتا ئارىمىزدا بىز بىلەن بىرگە ياشايدۇ. ئۇنىڭ تۇرمۇشتىن تەلەپ قىلىدىغان پەۋقۇلئاددە ماددىي تەلىپى يوق، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ خىزمەت ئورنى، ماددىي

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تۇرمۇشى ھەرھالدا كاپالەتكە ئىگە بولىدىغان تۇراقلىق ئىش ھەققى، زامانغا لايىق بېزەلگەن ئۇچ ئېغىزلىق ئۆيى بار. ئۇنىڭ يەنە يولدىشى، پەرزەنتلىرى بار، ئەسلى ئاسىيە ئۆزىنىڭ ئاشۇ ھالەتتىكى تۇرمۇشىدىن قانائەت قىلىشى كېرەك ئىدى. سىرتىدىن قارىماققا ئاسىيەلەر ئائىلىسى ئۆلچەملىك بەختلىك ئائىلە بولۇشى كېرەك ئىدى، ئەمما ئاسىيە ئۆزىنىڭ ھازىرقى ھالىتىدىن قانائەت قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭغا يۇقىرىقى ماددىي نەرسىلەردىنمۇ مۇھىم بولغان مۇھەببەت كەملىك قىلىدۇ. ئۇ يولدىشى ئابلىكىمنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆزى تەلەپ قىلغان مۇھەببەتكە ئېرىشەلمەيدۇ، ئائىلىسىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمەيدۇ. بۇ، ئاسىيە قەلبىدىكى بارلىق روھىي ئازابلارنىڭ ئوق يىلتىزىدىن ئىبارەت.

ئاسىيە ئابلىكىم بىلەن باشقىلارنىڭ ۋاستىسى، مەجبۇرلىشى بىلەن ئەمەس، بەلكى تامامەن ئۆز ئىختىيارى بىلەن توي قىلغان. ئاسىيە بۇ توي ئارقىلىق ئابلىكىمنىڭ ماھىنۇر بىلەن توي قىلالمىغانلىقىغا بولغان ئېچىنىشنى ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ئىپادىلەپ، ئابلىكىمنى ماھىنۇرنىڭ ئورنىدا بەختلىك قىلماقچى بولغان. چۈنكى ئاسىيە ماھىنۇرنىڭ يېقىن دوستى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئابلىكىمنىڭ قەلبىدە بەلگىلىك ئورنۇم بار دەپ خاتا چۈشەنگەن، ئابلىكىمنىڭ ھەسرەتلىرى بىلەن كۆز ياشلىرىغا تەسلىم بولغان. قىسقىسى، ئاسىيەنىڭ ئابلىكىم بىلەن قىلغان تويى ئاسىيەدىكى قىلچە رېئال ئاساسىي بولمىغان، خاتا چۈشەنچىنىڭ نەتىجىسى ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئاسىيەنى بىر تەرەپ قىلىۋېتىلىك ئوبرازنىڭ تەرەپ قىلغان ئوبرازىنىڭ خاراكتېرىغا ئىگە بولۇشىغا مەلۇم مەنىدىن ئاسىيە ئۆزى سادىر قىلغان بىرنەچچە قېتىملىق خاتالىق سەۋەب بولغان دەپ قارىساق، ئۇنداقتا ئاسىيەنىڭ بۇ تويغا ماقۇل بولۇشىنى ئاسىيە سادىر قىلغان ئاشۇ خاتالىقلارنىڭ تۇنجىسى ۋە ئەڭ ئېغىرى دەپ قارىشىغا بولىدۇ. بىز بەلكىم ئاسىيەگە كېيىنكى تەقدىرىگىزنىڭ بۇنداق شورلۇق بولىدىغانلىقىنى، بۇنچىلىك بەختسىزلىككە دۇچ كېلىدىغىنىگىزنى بىلگىنىگىزدە، بۇ تويىنى قىلمىغان بولاتتىڭىز دەپ تەسەللى بېرەلىشىمىزلا مۇمكىن. ئەمما بۇ تەسەللى ئاسىيەنىڭ تەقدىرىنى قىلچە ئۆزگەرتەلمەيدۇ، چۈنكى، بىز بەكلا كېچىكتۇق، ئاسىيە بولسا تېخىمۇ كېچىكتى. بىزنىڭ ئېچىنىدىغىنىمىز ئاسىيە شۇ بىر قېتىملىق خاتالىق بىلەن توختاپ قالمىدى، ئۇ ماھىنۇر كۆز ئالدىدىلا ئۆلۈۋالغاندا، «ئۆينى، ئابلىكىمنى تاشلاپ، بېشى قايغان ياقلارغا» تامامەن كېتىشى مۇمكىن ئىدى. ئاسىيە ماھىنۇرنىڭ ئۆلۈشى بىلەن ئابلىكىمنىڭ ئاسىيەگە بولغان مۇئامىلىسىدە تۇيۇتىن ئۆزگىرىش يۈز بەرگەنلىكىنى شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا ھېس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆيدىن چىقىپ كەتمىدى. بەلكى ئابلىكىمنىڭ ماھىنۇرنى ئۇنتۇپ رېئاللىققا قايتىشىنى ئۈمىد قىلدى. پاجىئە شۇ يەردە ئىدىكى، ئابلىكىم ئاسىيەنى سۆيمىگىنى بىلەن ئاسىيە ئابلىكىمنى چىن قەلبىدىن سۆيەتتى. كېيىنكى ۋاقىتتا ئاسىيەنىڭ ئابلىكىمگە بولغان مۇھەببىتى كۆپۈككە ئايلانغاندا، ئاسىيەنىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەتنىڭ ئورنىنى ئائىلە قارىشى ئىگىلەيدۇ. ئائىلىدىن ئىبارەت بۇ «ئوربىتا» ئاسىيەنى ئۆزىگە مەھكەم باغلىۋالىدۇ. ئاسىيە ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇيغۇر ئايالىرىدىكى سەۋرى-قانائەت ئەقىدىسى، ئايالىق مەجبۇرىيىتى ۋە ئەنئەنىۋى قاراشلاردىن ھاسىل بولغان بۇ «ئوربىتا» نىڭ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تارتىش كۈچىدىن قۇتۇلالمايدۇ. « كۆزگە كۆرۈنمەس چەمبرەككە ئوخشاپ كېتىدىغان ئۇ نەرسە (ئوربىتا) ئاسىيەنى مومىلىرى ۋە ئانىسىغا، ھېلىغىچە ئۆزىنىڭ ئادەملىك ئورنى ۋە ھەققىنى چۈشەنمەيدىغان، كالا ئورنىدا ئىشلەپ ئۆلۈپ كېتىدىغان مىليونلىغان ئاچا ـ سىڭىللارغا باغلاپ تۇرىدۇ. » ئاسىيە ئىلگىرىكى خاتالىقلىرى بەدىلىگە جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن خورلىنىۋەرگەندە، ئاندىن ئۆزىنىڭ خاتالاشقانلىقىنى، بۇ خاتالىقلارنى تۈزەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ناھايىتى كېچىكىپ ھېس قىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئابلىكىمنىڭ پەقەت جىسمانىي تەلەپ تۈپەيلىدىنلا ئاسىيەنى ئەمرىگە ئالغانلىقىنى، ئاسىيەنىڭ شۇندىن تارتىپ بىر ئوربىتاغا باغلىنىپ قالغانلىقىنى، ھايات ۋاقتىدا مۇھەببەتسىز بۇ ئوربىتادىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. « سۈنئىي گۈللەر، دەبدەبلىك سۆزلەر، چاۋاكلار ئارىسىدا، تەسىرلىك شېئىرىي مىسرالاردا مەدھىيىلىنىۋاتقان چېغىمىزدا ئىچىمىزدە ئاچچىق كۈلىمىز، چۈنكى ھەممىلا يەردە بىزدىن تەلەپ قىلىنىدىغىنى جاپاكەش ئانا بولۇش، ئېرىمىز، پەرزەنتلىرىمىز ئۈچۈن قۇربان بېرىش ــ تاكى ئۆلۈپ كەتكۈچە بىز قۇربان بېرىشكىلا يارالغان » ، « مۇنداق چاغلاردا مەن كىشىلەرنىڭ نەزەرىدىكى ئەخلاق ئۆلچەملىرىدىن گۇمانلانماي تۇرالمايتتىم. بىز نېمە ئۈچۈن ئۆزىمىزنى ھەم بىر ـ بىرىمىزنى قىينايمىز؟ بىزنىڭ نەزەرىمىزدە گۈزەل پەزىلەت ھېسابلىنىدىغان قۇربان بېرىشلەر راستىنلا ئالىيجانابلىقمۇ ياكى قورقۇنچلۇقمۇ؟ بىز كىشىلەر نەزەرىدىكى ﴿ ئەخلاقلىق ﴾ ، ﴿ ۋاپادار ﴾ ئوبرازىمىزغا داغ تېگىپ قالمىشىدىن، ئاۋۇ ئەرزان باھالىق دېۋان، سۈلياۋ پالاس، سۈنئىي تالالىق گېلەم، فار ـ فۇر، ئەمما ساختا ماللار بىلەن توشقان، ئىللىقلىقتىن ئەسەر يوق ئۆيلىرىمىزنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن ئۆلگۈدەك قورقىمىز. ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئىچىدە پەرزەنتلەرگە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقمۇ يوق ئەمەس. ئەمما ئىش ـ ھەرىكىتىمىزدە، باللارنى ناھايىتى ئازايتىمىز، ئۇلارنىڭ كۆزىچە ئۇرۇشۇپ ـ تىللىشىمىز، بىر ـ بىرىمىزنىڭ چاۋىسىنى چېنىقا يېيىشىمىز، ئالدامچىلىق، ساختىلىق قىلىمىز... » دەپ شىكايەت قىلىدۇ. ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئەسلەپ، ئابلىكىمنىڭ ئۇنى « ھېچقاچان چىن كۆڭلىدىن سۆيمىگەنلىكىنى، ئازراق بولسىمۇ قەدىرلىمەيدىغانلىقىنى، ھەتتا ھېچقاچان ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىپ باقمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ » ئابلىكىمدىن پۈتۈنلەي كۆڭلى قالغاندا، بىردىنلا مۆجىزە يۈز بەرگەندەك، ئابلىكىم ئاسىيەنىڭ كۆز ئالدىلا ئۆزگىرىدۇ. خۇش خۇي ۋە مۇلايىملىشىپ كېتىدۇ. لېكىن ئابلىكىمدىكى بۇ خۇش خۇيلۇق ۋە مۇلايىملىق قەلبىدە ئاسىيەگە نىسبەتەن مۇھەببەت ئويغانغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى تالادا كۆڭۈل ئېچىپ يۈرگىنىدىن پەيدا بولىدۇ. بۇ گەرچە ئاسىيەنىڭ ئازابلىرىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئەمما ئاسىيە يەنىلا ئابلىكىمنىڭ قەلبىدىكى بۇ ئۆزگىرىشنىڭ مۇھەببەتنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قەلبىدە باشقىلارغا بولسىمۇ مۇھەببەت ئويغانغانلىقىنى ھېس قىلىپ سۆيىنىدۇ. ئەپسۇسكى، ئاسىيەدە دەل ئاشۇنداق سۆيۈنۈش پەيدا بولۇۋاتقاندا، ئاسىيە تەقدىرنىڭ يەنە بىر قېتىملىق ئېغىر چاقچىقىغا دۇچ كېلىدۇ: ئاسىيە ناھايىتى ئېغىر نېرۋا كېسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. دېمەك، ئاسىيە بۇ ئەسەردە باشتىن ئاخىر مەغلۇپ بولغۇچى سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

يۇقىرىقىلارغا ئاساسلانغاندا، ئاسىيە — تراگېدىيىلىك مەزمۇن ئېپادىلىگەن ئوبراز. ئۇ مەنپەئەتپەرەسلىك ۋە مودا قاپلاپ كەتكەن جەمئىيىتىمىزدە ماددىي پاراغەتكە بېرىلمەي، مۇھەببەتلىك ياشاشقا تەلپۈنۈپ، ھاياتىنى يولدىشىنىڭ كۆيۈنۈشى ۋە مېھرىبانلىقى، ئائىلىسىنىڭ ئىللىقلىقى ئارقىلىق مەزمۇنلۇق، ئەھمىيەتلىك ئۆتكۈزمەكچى بولىدۇ، مۇشۇ مەقسەتتە ۋۇجۇدىدىكى بارلىق ئىسسىقلىقنى سەرپ قىلىپ تىرىشىدۇ. ئۇنىڭ، تۇرمۇشتىن تەلەپ قىلغىنى ھەرگىز ئارتۇقچە نەرسە بولمىسىمۇ، ئۇمۇ نورمال بىر ئائىلەم بولۇش سۈپىتى بىلەن يولدىشىدىن مۇھەببەت تەلەپ قىلىشقا، ئۆمرىنى بۇ مۇھەببەتنىڭ ھارارىتى بىلەن بەختلىك ئۆتكۈزۈشكە تامامەن ھەقلىق بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تىرىشچانلىقلىرى كۆتكىنىنىڭ ئەكسىچە نەتىجە بېرىدۇ. ئائىلىسىدىن ئېرىشەلمىگەن مۇھەببەتكە جەمئىيەتتىن، جۇملىدىن باشقىلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئېرىشىشكە ھەم ھەقلىق بولسىمۇ، لېكىن «ئوربىتا» نىڭ تەسىر كۈچى تۆپەيلىدىن ئۇنىڭغا جۇرئەت قىلالمايدۇ، بۇنىڭدىن كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان ئاسىيە تراگېدىيىسى شەكىللىنىدۇ. ئاسىيە «بىز ئەرلەرگە ھەۋەس قىلمىز، بىزنىڭمۇ ھاياتىمىزدا بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئاچچىق ھاراقتىن قانغۇچە ئىچىپ، بۇ تەڭسىز دۇنيانى، دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنى تىللاپ بىر تىينىغا ئەرزىمەس قىلىۋەتكۈمىز كېلىدۇ. ئەرلىرىمىز خۇپيانە ئاشنا ئوينىغاندەك، بىزنىڭمۇ مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى تېتىپ باققۇمىز، كىملەر بىلەندۇر خەت يېزىشقۇمىز، تېلېفوندا سۆزلەشكۈمىز كېلىدۇ. شۇنداق قىلالىغان ئاياللارنى ئاغزىمىزدا تىللىساقمۇ، كۆڭلىمىزدە ئۇلارغا ھەۋەس قىلمىز، بىراق نېمىدۇر بىر نەرسە بىزنى توسۇپ تۇرىدۇ» دەيدۇ. ئۇنى توسۇپ تۇرغان بۇ نەرسە — دەل «ئوربىتا». ئاسىيە دەل شۇ «ئوربىتا» نىڭ تارتىش كۈچىنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلالمىغانلىقتىن، تراگېدىيىلىك ئاقىۋەتكە دۇچ كېلىدۇ. مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى قارىشىغا ئاساسلانغاندا، ئائىلە ناھايىتى مۇقەددەس جاي، ئائىلە قارىشى ئەڭ ئىپتىدائىي ۋە ئەڭ زامانىۋى قاراش، ئائىلىگە دەخلى-تەرۇز يەتكۈزۈشكە، شەك كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ، ئائىلىنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىغمۇ سەل قاراشقا بولمايدۇ، چۈنكى ئائىلە جەمئىيەتتىكى ئەڭ ئەمەلىي، ئەڭ كونكرېت بولغان كىچىك بىر ئىجتىمائىي گەۋدە، لېكىن بۇ قاراشتا «سۆيگۈ-مۇھەببەت ئاللىقاچان يوقالغان، ئۇنىڭ ئورنىنى بۇرچ، مەجبۇرىيەت، نەپرەت، ئۆچمەنلىك — ئۇزۇن يىل ساقلانغان زەھەرلىك كۈچلۈك ئۆچمەنلىك» ئىگىلىگەن ئائىلىنىمۇ ساقلاپ قېلىش، داۋاملاشتۇرۇش تەشەببۇس قىلىنمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئاسىيە دەل مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ئاسىيەنىڭ تراگېدىيىسى ماھىيەتتە ئابلىكمدىن ئىبارەت شەخسىيەتچىنىڭ مۇقەددەس نىكاھ ۋە ئائىلىنى دەپسەندە قىلىشىدىن كېلىپ چىققان تراگېدىيە، ئائىلە ھەققىدە ئاسىيەدەك ساددا چۈشەنچىدە بولۇپ كېلىۋاتقان مىللىتىمىز ئىچىدىكى بەختسىز ئاسىيەلەرنىڭ تراگېدىيىسى، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە ئەخلاق قارىشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان، مۇشۇ مەندىن مىللىي خاراكتېرى كۈچلۈك بولغان تراگېدىيىدىن ئىبارەت.

ئاپتور ئەسەردە ئاسىيەنىڭ ئوي-خىيالى ئارقىلىق ئابلىكمنىمۇ چوڭقۇر ئوپىراتسىيە قىلىدۇ. ئەسەردە ئابلىكمۇ مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولغۇچى شەخس سۈپىتىدە

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تەسۋىرلىنىدۇ. ئۇ ماھنۇرنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئارىلىشىۋىلىشى تۈپەيلىدىن ماھنۇر بىلەن بولىدىغان تويى ۋۇجۇدقا چىقمىغاندا، ئاسىيە بىلەن توي قىلىدۇ. ئويلىمىغان يەردىن ماھنۇرنىڭ توي كۈنى ئۆلۈۋىلىشى ئابلىكىمنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ساقايمايدىغان جاراھەت پەيدا قىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ ئاسىيەگە بولغان مۇئامىلىسىدە تۈپ ئۆزگىرىش بولىدۇ. ئۇ ئاسىيەنىڭ ۋۇجۇدىدىن ماھنۇرغا خاس نەرسىلەرنى تاپالمايدۇ (خۇددى ئاسىيە ئابلىكىمنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئىسكەندەرگە خاس نەرسىلەرنى تاپالمىغىنىغا ئوخشاش)، رېئاللىقنى قوبۇل قىلىش دېگەنلىك، ئابلىكىمگە نىسبەتەن مۇرەسسە قىلىش، ئېتىقادتىن ۋاز كېچىشتىن باشقا يەنە، مۇھىمى، ئۇ دۇنيا بىلەن بۇ دۇنيانىڭ پەرقىنى ئايرىش مەنىسىگمۇ ئىگە ئىدى، مۇشۇ نۇقتىدا كىتابخانىنىڭ ئابلىكىمنى مەغلۇپ بولغۇچى ھېسابلاپ ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغۇسى كەلسىمۇ، بىراق ئابلىكىم بارا-بارا بىر ئائىلە زومىگىرىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئوبرازنىڭ كىتابخانلار قەلبىدە تۇتقان سالمىقى بارا-بارا تۆۋەنلەپ كېتىدۇ. ھېسداشلىق ئوبيېكتى ئوخشاشلا ھايات تەرىپىدىن، جۇملىدىن ئابلىكىم تەرىپىدىن ئالدانغان، ئائىلىدە خورلانغان ئاسىيەگە ئالمىشىدۇ. ئابلىكىمنىڭ ئەينى ۋاقىتتا ماھنۇرغا بولغان مۇھەببەت ئەقىدىسىدىن شۇنچە تېز ۋاز كېچىپ، باشقا بىرىگە ئەمەس، دەل ماھنۇرنىڭ يېقىن دوستى ئاسىيەگە ئۆيلەنگەنلىكى، ئابلىكىمنىڭ قەلبىدە ماھنۇرغا نىسبەتەن ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ مەۋجۇت ياكى ئەمەسلىكى ھەققىدە كىتابخاندا كۈچلۈك گۇمان پەيدا قىلىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ئابلىكىم ئاسىيە بەختسىزلىكىنىڭ، شۇنداقلا ماھنۇر ئۆلۈمىنىڭ بىۋاستە جاۋابكارى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئاسىيەلا ئەمەس، ھەتتا ماھنۇرمۇ ئابلىكىم تەرىپىدىن ئالدانغان ۋە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان شەخس. ئابلىكىم ئاسىيەنى ئالداپ نىكاھىغا ئالىدۇ-يۇ، ئۇنىڭغا مۇھەببەت بەرمەيدۇ. ئۇ ئاسىيەنىڭمۇ ئادەم ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ جىسمانىي ،تەلەپتىن باشقا يەنە مۇھەببەتكىمۇ مۇھتاجلىقىنى، مۇھەببەتنىڭ گۈلگە ئوخشايدىغانلىقىنى، مۇھەببەت گۈلىنىڭ قۇياش نۇرىغا، ساپ ھاۋاغا، كۆيۈنۈش ۋە پەرۋىشكە مۇھتاج ئىكەنلىكىنى چۈشىنەمەيدۇ ياكى چۈشىنىشنى خالىمايدۇ. ئەتىدىن-كەچكىچە ھاراقلا ئىچىدۇ، ئۆزىگە ئوخشاش ھاراقكەشلەر بىلەن بىرگە «كەچ كىرىشى بىلەنلا قىزىۋىلىپ، ئۆزلىرىنى پۈتۈن جاھانىنىڭ خوجايىنىدەك سېزىنىدۇ، دۇنيانىڭ، مىللەتنىڭ ئۈستىدىن قايغۇرىدۇ، يىغلىشىدۇ، تىللىشىدۇ، دۇنيانى باشقىدىن قۇرماقچى بولۇشىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلار ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ.» ئابلىكىم ئاسىيەنى دۇمبالاپ يۈرۈپ، ئاخىر ئاسىيەنىڭ پەقەت جىسمىغىلا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ئاسىيەنى مەنىۋى جەھەتتىن قايىل قىلالمايدۇ. شۇڭا كىچىك قىزى ئۇنى بالكۇندىن تاشلىۋېتىشنى ئېيتسا، ئوغلى ئۇنىڭ ئۆز دادىسى بولۇپ قالغىنىغا پىسۇسلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئالغاندا، ئابلىكىم ئىنتايىن ئاجىز، بىچارە، ھەتتا ھەقىقىي بەختسىز بىر ئادەم. ئۇنىڭ بەختسىزلىكى ئاسىيەنىڭكىدىن ئېشىپ چۈشىدۇ. ئاسىيەنىڭ بەختسىزلىكى كۈچلۈك تراگېدىيەلىك مۇھىت، تراگېدىيەلىك كەيپىيات، تراگېدىيەلىك ئاقىۋەت پەيدا قىلىپ، كىتابخان قەلبىدە چوڭقۇر ھېسداشلىق پەيدا قىلىدۇ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بىراق ئابلىكمنىڭ بەختسىزلىكى بولسا، ئۇنىڭ مەككار ۋە زالىملىقىنىڭ تېگىشلىك ئاقىۋىتى بولۇپ، كىتابخان بۇنداق بەختسىزلىكنى ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇ شەخس گەرچە ئەسەردە بەدىئىي سەھنىگە بۇ ئاستە چىقمىسمۇ، لېكىن ئاسىيەنىڭ بۇ ئوبراز ھەققىدىكى ئوي-خىياللىرىدىن ئۇنىڭ ئاسىيە بەختسىزلىكىنىڭ جاۋابكارى ئىكەنلىكىنى بىلۇالالايمىز. ئەمما ئۇ ئىرادە جەھەتتىن ئاجىز بولغىنى بىلەن كىتابخانغا خىلىلا يۇقىرى ئىستېتىك زوق بېغىشلايدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئابلىكىم ئوبرازىدىكى ئىرادە جەھەتتىكى ئاجىزلىق دەل ئۇنىڭ ئىستېتىكا جەھەتتىكى گۈزەللىكى ھېسابلىنىدۇ.

خالىدە ئىسرائىل ئىجادىيەتكە كىرىشكىلى ئون يىل بولاي دەپ قالدى، بۇ ئون يىلدا ئۇ كۆپ دېگەندە ئون پارچە ئەسەر ئېلان قىلدۇرغاندۇ (بەلكىم مېنىڭ خالىدەنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئوقۇغىنىم شۇنچىلىكتۇ). بۇ، ماخمۇت مۇھەممەتنىڭ شۇ ئون يىلدەك ۋاقىتتا ئون پارچىدەك كىتاب چىقارغىنى بىلەن سان جەھەتتىن ناھايىتى كۆچلۈك سېلىشتۇرما ھاسىل قىلىدۇ. بۇ، ماخمۇت مۇھەممەت ئىجادىيىتىدە ساندىن باشقا مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس دېگەنلىك ئەمەس، ماخمۇت مۇھەممەتمۇ بىر تامچە سۇدا قۇياش نۇرىنى ئەكس ئەتتۇرۇشتىن ئىبارەت ئىجادىيەت ئالاھىدىلىكىگە ئىگە. لېكىن زاماندىاش، ھەتتا قۇرداش بولغان بۇ ئىككى يازغۇچىدىن خالىدەنىڭ ئىجادىيىتى شەيئىنىڭ ماھىيىتىگە ئىچكىرىلەپ كىرىش، بولۇپمۇ پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى چوڭقۇر قېزىشتىن ئىبارەت رۇشەن ئالاھىدىلىككە ئىگە. بۇ ئالاھىدىلىك ئۇنىڭ «قۇملۇقنىڭ چۇشى» توپلىمىدىكى ھەربىر ئەسىرىدە ئايرىم-ئايرىم ئىپادىلىنىدۇ. «ئوربىتا» دېمۇ ئاپتور بارلىق ماھارىتى ۋەتالانتىنى ئاسىيەنىڭ روھىي دۇنياسىنى قېزىشقا قاراتقاچقا، ئاسىيە بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا بولۇپمۇ پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن ھەقىقىي جانلىق بىر ئادەم سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ. ئاسىيە ھەركۈنى ھەرسائەتتە تالاي ئىشلارغا دۇچ كېلىدۇ، دۇچ كەلگەن ھەربىر ھادىسىگە قارىتا ئۇنىڭ ئېڭىدا بەلگىلىك ئىنكاس پەيدا بولىدۇ. ئاپتور ئەسەردە ھەممە نەرسىگە ئاسىيەنىڭ كۆزى بىلەن قارايدۇ، ئۇنىڭ ئېڭى بىلەن ئىنكاس قايتۇرىدۇ، ئۇنىڭ شەيئىلەرگە بولغان قىممەت ئۆلچىمى بىلەن مۇئامىلە قىلدۇ ۋە باھا بېرىدۇ. ئاسىيەنىڭ مەنىۋى دۇنياسى ئىنتايىن مول، ئۇنىڭ خىيالىدا ھامان ئۆتمۈش، ھازىر ۋە كېلىچەك؛ ئۆي، ئىشخانا ۋە ساناتورىيە ئارىلىشىپ كېتىدۇ، ئىسكەندەرنىڭ سىماسى بىلەن ئابلىكىم ئورۇن تالىشىدۇ. بىر تال پوچتا ئاتكىرتكىسىنى كۆرۈش بىلەن ئاسىيەنىڭ خىيالى 20 نەچچە يىل ئىلگىرىكى ۋاقىتقا كېتىدۇ؛ كەچتە ئىشتىن چۇشۇپ ئۆيگە كەلگىنىدە، تېلېۋىزور ئالدىدا سۇنايلىنىپ ياتقىنى ياتقان، ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان بالىلىرىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ جاپادا ئۆتكەن، لېكىن تاتلىق ئەسلىمەر بىلەن تولغان بالىلىق ۋاقىتلىرىنى ئويلايدۇ، ئۆز بالىلىرىنىڭ كېلىچىكىنى ئويلاپ باش قاتۇرىدۇ؛ ئۇخلاۋاتقان ئوغلىغا قاراپ، ئۇنى تۇغدىغان چاغدىكى ھايات-ماماتلىق جىسمانىي ئېلىشىشنى، ئابلىكىمنىڭ شۇ چاغدىمۇ ئاسىيە بىلەن قىلچە كارى بولمىغانلىقىنى ياد ئىغا كەلتۇرىدۇ: كېپىنەك قوغلاۋاتقان قىزنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆز ھاياتىنىڭ داۋامىنى، ئۆز ۋۇجۇدىدىن قىزنىڭ كېلىچىكىنى كۆرگەندەك بولىدۇ؛ ئابلىكىم بىلەن بولغان مەنىۋى ئارىلىقى يىراقلاشقانسېرى، ئىسكەندەرنى شۇنچە

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سېغىنىدۇ... دېمەك، ئۇنىڭ ئاڭ ئېكرانىنى ئاپتور ھېچ ۋاقىت سۈرەتسىز قويمايدۇ. بارلىق ئىقتىدارىنى قەھرىمانىنىڭ ئاشۇ مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى قېزىشقا سەرپ قىلغاچقا، ئەسلىدە ئىنتايىن مۇرەككەپ بولغان ئاسىيەدىكى ئاڭ ھەرىكىتى كىتابخانغا ھەرگىزمۇ قالايمىقانچىلىق ۋە چۈۋالچاقلىق تۇيغۇسى بەرمەيدۇ، ئەكسىچە، ئۇششاق-چۈششەك ئاڭ ھادىسىلىرى بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلىنىپ، خېلىلا تولۇق مەنىۋى پۈتۈنلۈك ھاسىل قىلىدۇ. ئاسىيە مەنىۋى دۇنياسىنىڭ چوڭقۇر قېزىلغانلىقى، ئۇنىڭ مەنىۋى تراگېدىيىسىنىڭ ئاساسەن روھىي دۇنيا تەسۋىرى ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرۈلگەنلىكى «ئوربىتا» نىڭ مۇۋەپپەقىيىتى، خالىدە ئىسرائىلنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى، زامانىمىز ئۇيغۇر پروزىسىنىڭ، شۇنداقلا بىر پۈتۈن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى ھېسابلىنىدۇ. ئاپتور بۇ ئەسەردە ئاسىيەنىڭ مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى قېزىشنى مەقسەت قىلغاچقا، روھىي كەچۈرمىشنىڭ مەھسۇلى ھېسابلىنىدىغان خاتىرە شەكلىدىن پايدىلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەسىرنىڭ بېشىدىن تارتىپلا كىتابخانلارنى ئاسىيەنىڭ سىرتقى دۇنيا بىلەن بولغان بۇئاستە ئالاقە جەريانىغا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ مەنىۋى دۇنياسىغا باشلاپ كىرىدۇ، كونكرېت ۋەقەلىك بىلەن ئەمەس، كونكرېت ۋەقەلىكلەرنىڭ ئاسىيە قەلبىدە پەيدا قىلغان تۇرلۇك ئىنكاسلىرى بىلەن، قىسقىسى، ئاسىيەنىڭ مۇل ئىچكى كەچۈرمىشلىرى بىلەن ئۇچراشتۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كىتابخان ئاسىيەنىڭ سىرلىق قەلب قەسرىگە كىرىپ، بۇ ئوبرازنى ھەققىدە بۇئاستە چۈشەنچىگە ئىگە بولالايدۇ.

خالىدە ئىسرائىل بىر ئايال يازغۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەسەرلىرىدە نۇقتىلىق ھالدا ئاياللار تۇرمۇشىنى، ئاياللار مەسىلىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ كەلدى. ئۇ ئاياللارنىڭ جەمئىيەتتىكى ۋە ئائىلىدىكى ئورنى ھەققىدە، نىكاھ ۋە مۇھەببىتى ھەققىدە چوڭقۇر بەدىئىي پىكىر يۈرگۈزدى، ئاياللارنىڭ نازۇك ھېس-تۇيغۇلىرىنى، مول ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى، ئاياللار قەلبىدىكى ئۆزگىرىشچانلىقنى ماھىرلىق بىلەن تەسۋىرلەپ، كىتابخان ئاسان ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغان ھەۋزىخان («قۇملۇقتىكى چۈشى»)، رىسالەت («باھارىدا ياغقان قار») قاتارلىق يارقىن ئوبرازلارنى ياراتتى. مۇشۇ ئوبرازلار ۋاسىتىسى ئارقىلىق ئاياللارغا مۇناسىۋەتلىك ۋە ئۇلار ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان نۇرغۇن ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئاياللارنىڭ يۈرەك سۆزلىرىنى قىلدى. ھازىرقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئاياللارغا بېغىشلانغان ئەسەرلەر خېلىلا كۆپ بولسىمۇ، ئۇنداق ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرى كۆپىنچە ئەرلەر بولغاچقىمىكىن، ئەيتاۋۇر ئۇلاردا ئاياللارنىڭ روھىي دۇنياسىغا تازا ئىچكىرىلەپ كىرەلمەسلىكتىن ئىبارەت بىر ئاجىزلىق مەۋجۇت ئىدى. ئەگەر بۇنى بىر بوشلۇق دېيىشكە بولسا، خالىدە ئىسرائىل ئاشۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشتى، «ئوربىتا» پوۋېستى ئۇنىڭ مۇشۇ تىرىشچانلىقلىرىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، خالىدە ئىسرائىل ياراتقان ئايال ئوبرازلار ئۇمۇمەن تراگېدىيىلىك خاراكتېرگە ئىگە، بۇ بەلكى، خالىدە ئىسرائىلنىڭ بۇگۈنكى جەمئىيىتىمىزدىكى ئاياللارنىڭ ئەمەلىي ئىجتىمائىي ئورنىغا بولغان تونۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

مەسئۇل مۇھەررىر **سارەم ئىبراھىم**